

BOBURNING ESTETIK FALSAFASI

Hamdamov Behzod Xabibovich, Buxoro davlat tibbiyot instituti
 “Ijtimoiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi

THE AESTHETIC PHILOSOPHY OF BABUR

Khamdamov Bekhzod Khabibovich, Assistant Department
 “Social Sciences” Bukhara State Medical Institute

ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ФИЛОСОФИЯ БАБУРА

Хамдамов Бехзод Хабибович, ассистент кафедры
 “Социальные науки” Бухарского государственного
 медицинского института

<https://orcid.org/0009-0000-2081-7614>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning estetik qarashlari falsafiy tahlil etilgan. Bobur uchun go‘zallik bu nafaqat tashqi ko‘rinish, balki ma‘naviy poklik, axloqiy yuksaklik va qalb go‘zalligidir. Uning “Boburnoma” asari va she‘riy merosida tabiat manzaralari, insoniy fazilatlar, sevgi va ishq holatlari orqali estetik sezgi chuqur ifodalangan.

Kalit so‘zlar: Bobur, estetika, go‘zallik, axloq, tasavvuf, tabiat, ma‘naviylik.

Abstract: This article explores the aesthetic philosophy of Zahiriddin Muhammad Babur, analyzing his understanding of beauty not merely as external form but as an expression of moral purity, inner harmony, and spiritual refinement. In Baburnama and his poetic works, Babur reveals a deep sensitivity to beauty in nature, human character, and the symbolic language of Sufi mysticism.

Key words: Babur, aesthetics, beauty, ethics, Sufism.

Аннотация: Статья посвящена философскому анализу эстетических взглядов Захириддина Мухаммада Бабура. Для Бабура красота — это не только внешняя форма, но прежде всего отражение внутренней чистоты, нравственности и духовного совершенства. В “Бабурنامه” и поэтическом наследии автора ярко выражена эстетическая чувствительность — через образы природы, любви, возвышенных чувств и суфийских символов.

Ключевые слова: Бакур, эстетика, красота, нравственность, суфизм.

KIRISH. Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) — buyuk sarkarda, adib, davlat arbobi va g‘oyat nozik didli estetik shaxs bo‘lgan. U nafaqat davlat qurdi, balki ma‘naviy va madaniy meros yaratdi. Boburning estetika haqidagi qarashlari uning she‘riyatida, “Boburnoma” asarida, shuningdek, amaliy hayotida yaqqol namoyon bo‘ladi. Uning estetik tafakkuri go‘zallikni faqat tashqi qobiq emas, balki Allohga eltuvchi ichki nur, qalb holati, ruhiy uyg‘unlik sifatida talqin qiladi.

NATIJA VA MUHOKAMA. Bobur uchun go‘zallik — bu shakldan iborat emas, balki mazmundagi jilo. U go‘zallikni insonning axloqiy sifati bilan bog‘laydi. Tashqi go‘zallik vaqtinchalik, ichki go‘zallik esa abadiy hisoblanadi. U yozadi:

“Ko‘ngil pok bo‘lmasa, chehra jamolga to‘la bo‘lsa ham, yurak iztirobda qolur”.

Bu fikr, tasavvufdagi asosiy g‘oyalardan biri — qalbni poklash orqali go‘zallikka yetishish bilan chambarchas bog‘liq. Go‘zallik — bu ichki poklikning in‘ikosi[4, 93 b].

Boburning “Boburnoma” asarida ko‘plab joylar va tabiat manzaralari tasviri uchraydi. Bu tasvirlar shunchaki geografik emas, balki estetik va ruhiy holat ifodasi sifatida berilgan. U tog‘lar, daryolar, mevalar, gullar, ob-havo haqida hayrat va muhabbat bilan yozadi:

“Shahar atrofi bog‘-rog‘, husni beqiyos, bahorda qaldirg‘ochlar chiyillab uchadi, bu manzara qalbni osoyishta qiladi”.

Bobur uchun tabiat — bu Allohning go‘zallikdagi zuhuridir. U tabiatni sevgan, undan ilhom olgan, unga e‘tibor bilan qaragan. Tabiat — estetik sezgi va ilohiy tafakkur uyg‘unlashgan maydondir[6, 75b].

Bobur san'atni faqat zavq manbai emas, tarbiya vositasi, ruhni tarbiyalovchi kuch deb hisoblagan. Shuning uchun u estetikani jamiyatni yuksaltirish vositasi sifatida baholagan [1,275 b].

Boburning "Boburnoma" asarida go'zallik, ayniqsa, tabiat go'zalligi alohida o'rin egallaydi. Tog'lar, daryolar, gullar, hayvonot olami, ob-havo va iqlimga bo'lgan hayrat bilan to'la ta'riflar – uning ichki kechinmalari, ruhiy holatini aks ettiradi. Bu tasvirlar orqali Bobur tabiatni ilohiy go'zallik manbai sifatida talqin qiladi. Tabiat, uning nazarida, Allohning jamoli, ya'ni go'zalligining aksidir. Shu bois, u tabiatga hayrat va mehr bilan qaraydi, undan ruhiy ozuqa oladi.

Bobur estetikani inson axloqi bilan bog'laydi. U uchun go'zallik – bu nafaqat chehrada, balki insonning fe'l-atvori, qalbi va niyatida namoyon bo'ladi. U ko'ngil pokligini har qanday tashqi jamoldan ustun qo'yadi. Axloqiy go'zallik, halollik, samimiyat, sabr, vafodorlik – bularning barchasi Bobur uchun estetik qadriyatlar sifatida muhimdir. Uning nazarida, axloqsiz odamning tashqi go'zalligi befoyda; qalbi toza inson esa har qanday tashqi ziynatdan ustundir.

Boburning she'riyati estetik tuyg'ularning nozik ifodasidir. Unda tasavvufiy obrazlar – may (sharob), yor (sevgili), yo'l (suluk), g'am, hijron kabi ramzlar orqali ichki holatlar, ruhiy holatlar estetik shaklda ifodalanadi. U sevgi, ayriliq, g'am, umid, xotirjamlik kabi kechinmalarni go'zallik orqali ifodalaydi. Bu – nafaqat adabiy estetik, balki falsafiy estetik ifodadir. Bobur ishqni ilohiy darajaga olib chiqadi; bu ishq orqali inson haqiqatga, Allohga yaqinlashadi.

Bobur san'at, adabiyot, me'morchilik va bog'bonlikni ham estetik ifoda vositasi sifatida qadrlaydi. Hindistonda hukmronlik qilgan davrida barpo ettirgan bog'lar, saroylar, me'moriy obidalar – bular uning nafaqat siyosiy, balki estetik qarashlarini ham aks ettiradi. U atrof-muhitni go'zallashtirishni inson ruhini poklash vositasi deb bilgan. Shuningdek, musiqa, adabiyot va go'zallikni ruhiy tarbiya quroli sifatida qadrlagan [2,55b].

Bobur tasavvufga yaqin bo'lgan mutafakkir sifatida go'zallikni ruhiy poklik va Allohga yaqinlik sifatida talqin qiladi. Unga ko'ra, har bir go'zallik – bu ilohiy jamolning in'ikosi. Go'zallik orqali inson o'zining ichki dunyosini anglaydi, kamolot sari intiladi. Estetik sezgi – bu qalbning uyg'oqligi, ruhning nozikligi belgisi hisoblanadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida estetika va axloq bir-biridan ajralmas tushuncha sifatida qaraladi. Uning nazarida, go'zallik — bu nafaqat tashqi ko'rinish, balki ichki komillik, halollik, samimiyat va ruhiy poklik bilan uyg'unlashgan holatdir. Bobur estetikani doimo axloqiy mezonlar bilan baholaydi. Go'zal bo'lish — bu faqat chiroyli chehra yoki go'zal kiyim emas, balki yaxshi niyat, ezgulikka intilish va yurak pokligidir.

Bobur o'z she'riyatida inson axloqini eng oliy nafislik darajasiga ko'taradi. U "go'zallik" tushunchasini bir tomonlama — tashqi ko'rinishga oid emas, balki kompleks tushuncha sifatida ko'radi. Tashqi husn, agar axloq bilan uyg'un bo'lmasa, ma'nosiz va yolg'on ko'rinadi. Aksincha, axloqan go'zal inson har qanday tashqi kamchiliklardan ustundir.

"Ko'ngli xira odamning chehrasi bejirim bo'lsa ham, yurakni tortmas".

Bu kabi satrlar Boburning axloqiy-estetik idealini yaqqol ko'rsatadi: go'zallik yurakdan boshlanadi, tashqi qiyofa esa faqat zohiriy ko'rinishdir.

Shuningdek, Bobur hukmdor sifatida ham axloq va estetikani o'z faoliyatida uyg'unlashtirgan. Uning qurdirgan bog'lari, saroylari, me'moriy obidalar nafaqat nafislik, balki tartib, muvozanat, halollik va nafosat mezonlariga asoslangan. U atrof-muhitni go'zallashtirishni faqat ko'z quvonchi uchun emas, balki inson qalbini tozalovchi vosita sifatida ko'radi. Shuning uchun uning barpo etgan obidalar estetik go'zallik bilan birga axloqiy g'oyalarni ham aks ettiradi [4,142b].

Bobur uchun ishq, sevgi, tabiat — bularning barchasi estetik tajriba bo'lishi bilan birga, axloqiy sinovdir. U sevgi haqida yozar ekan, unda doimo sadoqat, fidoyilik, sabr va halollikni ulug'laydi. Bu tasvirlar orqali u axloq va go'zallikning birligiga urg'u beradi.

"Ishq yo'lida yurakni bag'ishlamoq — bu go'zal amal, ammo samimiy bo'lmasa, u yolg'ondan o'zga emas".

Shunday qilib, Bobur estetikani ma'naviylikdan ajratmaydi. U uchun estetik kechinmalar — bu axloqiy holatlarning in'ikosi. Go'zallik samimiyliksiz yashamaydi, axloq esa nafisliksiz to'liq bo'la olmaydi. Uning nazarida, chinakam go'zallik — bu qalb va fe'l-atvorning uyg'unligidir.

Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida ishq mavzusi markaziy o'rinni egallaydi. Uning she'riyatida ishq oddiy tuyg'u emas, balki inson qalbini tarbiyalovchi, ruhni poklovchi, ma'naviy kamolotga yetaklovchi yuksak holat sifatida talqin etiladi. Bobur ishqni estetik holat sifatida anglaydi — bu holat nafaqat yurakda kechadigan his-tuyg'ular, balki go'zallikni idrok etish, ichki uyg'unlikni topish, haqiqatga yaqinlashish vositasidir.

Bobur tasvirlagan ishq ko'p hollarda tasavvufiy yo'sinda talqin qilinadi. Uning sevgi haqidagi she'rlari ilohiy ishq — ya'ni Allohga bo'lgan muhabbat, chin yurakdan fidoyilik, o'zini inkor qilish kabi tushunchalar bilan uyg'unlashadi. U may, yor, hijron, sabr, yo'l kabi so'fiyona obrazlar orqali inson ruhining go'zallikka bo'lgan intilishlarini estetik shaklda ifodalaydi. Ishq, uning nazarida, bu insonni o'zidan chiqarib, Allohga yetaklovchi kuchdir [5,74-77b].

Bobur uchun ishqning estetik holati — bu chiroqli ifoda, so'zning nafisligi, tuyg'uning halolligi bilan chambarchas bog'liq. Uning she'rlari yurakdan tug'ilgan bo'lib, undagi har bir misra estetik did, ichki sezgi va poetik tafakkur mahsulidir. Ishqni tasvirlar ekan, Bobur inson qalbining eng nozik torlarini chertadi: u muhabbatni dard, hijron, ko'z yoshi, iltijo, umid va halovat bilan birga ko'rsatadi.

Uning ijodida ishq doim go'zallik bilan bog'liq. Yor — bu faqat inson emas, balki haqiqat, ma'no, nur, ilohiylik ramzi. Yor go'zalligi orqali Alloh jamoli aks etadi. Shuning uchun Bobur ishqni tasvirlar ekan, u nafaqat shaxsga bo'lgan tuyg'uni, balki abadiyatga, poklikka, mukammallikka intilishni ham tasvirlaydi. Bu holat — estetik tajriba bo'lib, insonni ruhiy yuksalishga olib boradi [3,94b].

Bobur sevgi haqida yozar ekan, uni har doim axloqiy qadriyatlar bilan uyg'un holda talqin etadi. Ishq — sadoqatni, sabrni, fidoyilikni, o'zini qurbon qilishni talab etadi. Bu jihatlar esa uni oddiy his-tuyg'udan yuksak estetik va ma'naviy holat darajasiga ko'taradi. Ishqning bunday talqini, uni

nafislik, go'zallik, ruhiy uyg'unlik va Allohga yaqinlik bilan bog'laydi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, Bobur ijodida estetika va axloq o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. U bu ikki qadriyatni ajralmas holda talqin etgan: go'zallik axloqqa tayanmasa, soxta; axloq estetikasiz — quruq nazariya bo'lib qoladi. Bobur bu ikki tushunchani uyg'unlashtirgan holda, bizga insoniy komillikning namunasi bo'lgan estetik-axloqiy idealni taklif qiladi Boburning estetik falsafasi — bu go'zallikni qalb, axloq va ruh orqali anglashdir. U estetikani faqat ko'z bilan emas, qalb bilan ko'rishni taklif etadi. Uning nazarida, haqiqiy go'zallik — bu poklik, samimiyat, sabr, sevgi va uyg'unlikda mujassam bo'lgan holatdir. Shu bois, Bobur Sharq mutafakkirlarining buyuk vakili sifatida estetikani insoniy kamolot va ma'naviy yuksalish bilan bog'laydi. Boburda ishq — bu estetik holat bo'lib, unda inson qalbi eng nozik, eng go'zal va eng sof ko'rinishda namoyon bo'ladi. Ishq — bu qalbni tarbiyalovchi, ruhni sayqallovchi, haqiqat sari yetaklovchi kuchdir. Uning she'riyatida ishq orqali go'zallik, ma'no va Alloh jamoli o'zaro uyg'unlashadi. Shu bois Bobur ijodi ishq estetikasi orqali nafaqat tuyg'ularni, balki komil inson obrazini yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bobur, Z.M. Boburnoma. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2015. — 384 b.
2. Bobur. Devon (she'riy meros). — Toshkent: Fan, 2004. — 256 b.
3. Qodirova, M. Bobur poetikasida tasvir va estetik ideal. — Toshkent: Yozuvchi, 2009. -172 b.
4. Ermatov, U.H. Sharq mumtoz adabiyotida ishq falsafasi. -Toshkent: Ma'naviyat, 2007. -190 b.
5. Gafurova, M.A. Tasavvuf va ma'naviyat. — Toshkent: O'zbekiston, 2010. — 208 b.
6. Nasr, Seyyed Hossein. Knowledge and the Sacred. — Albany: SUNY Press, 1989. — 348 p.

